

ÜNİTE I

TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI

1. Edebiyat- Tarih İlişkisi

2. Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler

ÖZET

TEST I

BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI

Bu ünitenin sonunda;

- * Edebiyat-tarih ilişkisinin boyutlarını inceleyerek Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki ölçütleri kavrayacaksınız.

NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- * Bu bölümde öğrendiğiniz tanımları bir kez de siz söyleyiniz.
- * Bu üitedeki edebiyat-tarih ilişkisi örnekleriyle yetinmeyip başka örneklerle bilgilerinizi destekleyiniz.
- * Konu içinde size yöneltilen soruları cevaplayınız.
- * Bilmediğiniz sözcük ve kavramların anlamlarını sözlükten bulunuz.
- * Ünite içindeki soruları cevaplayıp öğrendiklerinizi pekiştiriniz.
- * Ünitede zorluk çektiğiniz yerler varsa yazarak çalışınız.
- * Açık Lise TV programlarını izlemeyi unutmayınız.

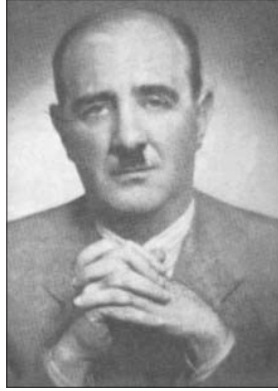
1. EDEBİYAT TARİH İLİŞKİSİ

HAZIRLIK

Edebiyat tarihi en geniş anlamıyla edebiyatı inceler. Geçmişte eser vermiş önemli sanatçıları ve eserlerini, edebiyat ve sanat akımlarını, bunların toplumda uyandırdığı yankıları araştırır ve değerlendirir. Bunları yaparken metinlerden yola çıkar ve nesnel sonuçlara varmaya çalışır.

1. Edebiyat tarihi hangi bilim dalları ile ortak çalışma alanına sahiptir?
2. Edebiyatın dışındaki güzel sanatlar hangileridir?
3. Edebiyat tarihi hangi yönleriyle diğer sosyal bilimlerden farklı olabilir?

Fuad KÖPRÜLÜ

EDEBİYAT TARİHİ

Edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin en önemli kısmıdır. Bir milletin uzun asırlar esnasında geçirdiği fikrî ve hissî gelişmeyi belirten bütün kalem ürünlerini inceleme ile onun manevi hayatını, gerçekte olduğu gibi tasvire çalışır.

Bir milletin edebiyatı, millî ruhu ve millî hayatı göstermek için en samimi bir ayna sayılabilir. “Bir millet, hayatı nasıl görüyor? Nasıl düşünüyor? Nasıl hissediyor?” Biz, bunu en doğru ve en canlı olarak o milletin fikir ve kalem ürünlerinde bulabiliriz.

Edebiyat, toplumun bir kurumu olmasından dolayı, kendisini meydana getiren toplumun diğer kurumlarıyla bağlı ve onlarla ahenklidir. Hakikaten, bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra iktisadî, dinî, hukuki, ahlâkî, bedii, siyasi hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar çok açıktır.

Geçmiş zamanlara ait bir edebî eseri layıkıyla ve tarihî mânâsıyla anlamak için, önce o devrin genel hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanların hayat ve evren hakkında neler bildiklerini öğrenmemiz gerekir. Demek oluyor ki edebiyat tarihi, bir milletin coğrafi çevresini, din, hukuk, ahlak, iktisat, güzel sanatlar gibi

kurumlarını ve siyasi hayatını genel yapısıyla gösteren medeniyet tarihinin ya da genel ve yaygın anlamıyla “tarih”in çerçevesi içinde incelenmelidir. Filoloji yani “Lisaniyat” ve tarih üzerine dayanmadan edebiyat tarihi meydana getirilemez.

Bir “şaheser”i incelemedeki amacımız, o milletin edebî gelişmesini gereği gibi ve doğru olarak anlamak içindir. Çünkü bir “şaheser”, neticede mutlaka “toplumsal bir ülkünün ifadesidir.”

Dâhiler, mensup oldukları toplumun bugünkü veya gelecekteki bir ülküsünü başarıyla temsil eden insanlar olmak bakımındandır ki edebiyat tarihinde başlıca hedef olurlar.

Ord. Prof. Dr. Fuad KÖPRÜLÜ

Türk Edebiyatı Tarihi

Sadeleştirilerek ve kısaltılarak alınmıştır.

M. Fuad Köprülü, Türkiye’de ilk defa özellikle tarih ve edebiyat tarihi incelemelerinde bilimsel yöntemleri ortaya koymuş bir bilim adamıdır. Onun ortaya koyduğu yöntemler bütün bilimsel çalışmalarda esas alınmış ve yapılan çalışmalar bilimsel temellere oturmuştur.

Okuduğumuz “Edebiyat Tarihi” adlı metinde yazar edebiyatın, edebî eserin ortaya çıktığı toplumun tarihiyle, sosyal yapısıyla olan ilişkisini açıklamaktadır.

Edebiyat tarihinin, edebî eserler sayesinde bir toplumun çağlar boyunca geçirdiği sosyal, siyasi, ekonomik ve düşünce alanındaki değişme ve gelişmeleri gözler önüne serdiğini görürüz.

M. Fuad Köprülü’nün çalışmalarının ağırlık noktası edebiyat tarihidir. Edebiyatımızın gelişimini tarih ve yayılma alanlarında bir bütün olarak ele alan M. Fuad Köprülü, birçok dönemi ve eseri gün ışığına çıkardı. Bütünüyle bir kenara bırakılmış olan halk edebiyatını ve şairlerini tanıttı.

Bir toplumun tarih boyunca yaşadığı, sosyal ve kültürel alandaki değişimleri, gelişmeleri izlemede edebiyat tarihinin rolü var mıdır? Araştırınız.

KÜL TİĞİN YAZITI

Ben Tanrı gibi gökte doğmuş Türk Bilge Kağan, şimdi tahtıma oturdum. Sözlerimi sonuna kadar işit, bütün küçük kardeşlerim, yeğenlerim, oğullarım, bütün soyum, milletim, sağdaki şadagıt beyler, soldaki tarkanlar, buyruk beyleri Otuz-Tatar, Dokuz Oğuz beyleri, bu sözlerimi iyice işit, dikkatle dinle:

Doğudan gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına doğru bu çevre içindeki bulunanlar hep bana tabidir.

Üstte mavi gök, altta kara yer yaratıldığında, ikisi arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlu üzerine de atalarım Bumin Kağan, İstemi Kağan tahta oturmuşlar; tahta oturarak Türk milletinin ülkesini, töresini kurmuşlar, düzenlemişler. Dört yön hep düşmanmış, asker yollayıp dört yöndeki milletleri, hep egemenliği altına almış, hep itaatli kılmışlar. Doğuda Kadirkan ormanına, batıda Demirkapı'ya kadar yerleştirmişler. Bilgili kağanlarmış, yiğit kağanlarmış.

İçi aşsız, dışı elbisesiz, zayıf, zavallı millet üzerine kağan oldum. Küçük kardeşim Kül Tigin'le sözleştik: Babamızın, amcamızın kazandığı milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturdum, kardeşim Kül Tigin ile, iki şad ile ölesiye bitesiyle çalıştım... Ondan sonra, Tanrı yardım ettiği için, ölecek milleti dirilttim, çıplak milleti giydirdim, yoksul milleti zengin ettim, az milleti çok ettim. Başka ülkeli, başka kağanlı milletlerden daha iyi kıldım.

Bütün bu yazıları ben, Kül Tigin'in yeğeni Yolğ Tigin yazdım.

AÇIKLAMALAR

Dikili taşlar üzerine yazılmış bulunan bu yazılarda Doğu Göktürklerin tarihi anlatılmıştır. Bu yazıtların kazılı bulunduğu taşlar Orhun ırmağının eski yatağına dikildikleri için Orhun Anıtları diye anılırlar. Bu anıtlar 18. yüzyıl ortalarına doğru bulunmuş, üzerlerindeki yazılar da 19. yüzyıl sonunda Danimarkalı bilim adamı Thomson tarafından okunmuştur.

Okuduğunuz yazıtta Göktürk devletinin kuruluşu, Bilge Kağan ile Kül Tigin'in yaptıkları anlatılmıştır.

Günümüzden on üç yüzyıl önce Türkçe sözcüklerle yazılmış olan bu yazılarda tarihsel bilgilerin yanı sıra Türk dilinin yabancı bir dile muhtaç olmadan her türlü duygu ve düşünceyi anlatacak kadar gelişmiş olduğunu da görmekteyiz.

Metinde kağanların ve beylerin kendi rahatlarından önce, ulusun mutluluğunu düşünmeleri gerektiğini anlatan cümleleri bulunuz.

AKINCI

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Ak tolgalı Beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kâfilelerle...

Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan;
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.

Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla,
Yerden yedi kat arşa kanadlandık o hızla.

Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra titrer gözümüzde.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Yahya Kemal BEYATLI

Yahya Kemal BEYATLI

Yahya Kemal Beyatlı'nın "Akıncı" adlı şiiri Tuna boylarını aşarak Avrupa içlerine akıncılar yapan eski Türk akıncılarının ağzından söyleniyor.

Şair bu kahramanlık günlerini akıncılar arasında yaşamışçasına güçlü bir hatıra dili kullanarak yazmış şiirini.

Bir edebiyat eseri olan "Akıncı" şiiri yazıldığı dönemi hangi tarihî yönüyle vurgulamaktadır?

KARAGÖZ OYUNUNUN KISA TARİHİ

1582 şenliğinden söz eden biri yerli, öteki yabancı iki kaynakta, bu şenlikte gölge oynatıldığı daha belirgin olarak anlatılmıştır. Yerli kaynakta özetle şöyle deniyor:

(Bir oyuncu meydana perde kurdu, bunun arkasından çeşitli garip timsaller (tasvirler) yürüttü, türlü türlü kuşlar uçurttu, vahşi hayvanları birbirleriyle savaştırdı, süslü tahtlar üzerine oturduğu güzelin karşısında âşıklara boyun eğdirdi, cennet gilmânını andıran delikanlıları salına salına yürüttü, güzel sesli şarkıcılara türlü ezgiler söyledi, büyük gemileri rüzgârla koruda (karada) uçurdu, meclisler kurup gezmeye çıkanları yedirip içirdi, bahçelerde türlü çiçekler seyrettirdi, türlü yemişleri dört mevsim demeyip göz açıp kapayıncaya kadar yetiştirdi, fare ile kedinin, leylek ile yılanın seyredilmesinden sonra meydan yerine korkunç bir canavar getirip insanları yutturdu.)

Cevdet KUDRET

AÇIKLAMALAR

Deriden kesilmiş insan, hayvan, bitki, eşya vb. gibi birtakım figürlerin arkadan ışık verilerek bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanan Karagöz bir gölge oyunudur.

Doğu ülkelerine özgü bir sanat olan gölge oyununun ilkin Çin'den çıktığı sanılmaktadır. Bir Çin söylentisine göre, İmparator Wu, çok sevdiği karısının ölümü üzerine derin bir üzüntüye kapılır. Şaw-Wöng adlı bir Çinli, imparatorun üzüntüsünü azaltmak için, ölen kadının hayalini bir perde arkasından gösterebileceğini söyler. Sarayın bir odasına gerdiği beyaz bir perdenin arkasından geçirdiği bir kadının perde üzerine düşen gölgesini, ölen kadının hayali diye sunar. İslam dünyasında, bu oyuna gölge hayali, perde hayali gibi adlar verilmiştir. 12. yüzyılın ikinci yarısında Selâhaddin-i Eyyubi'nin sarayında hayal oynattırıldığını kitaplardan öğreniyoruz.

Gölge oyununun Anadolu'ya ne zaman girdiği konusunda çeşitli söylentiler vardır: Evliya Çelebi'ye göre; Karagöz ile Hacivat, Anadolu Selçukluları zamanında oynatılmıştır.

Karagöz metinlerinin yazıldıkları dönemin atmosferi yansıttığını nerelerden anlıyoruz?

FRANSA SEFARETNAMESİ

Paris Şehrinde Görülenler

Şehir içinde acayip ve garaip binalar ve saraylar ve bahçeler vardır ki saymak mümkün değildir.

Bir bahçe daha gördük. Kralın imiş. Bu bahçe birkaç daireden ibarettir. Bir dairesi Teşrihhanedir. Mahsus müderrisi var. Ne kadar kuş varsa teşrih edip mahsus odalara komuşlar. Bu arada bütün bir fili teşrih edüp zincirler ile öyle tutturmuşlar ki, gûya ayak üzre durur. Lakin, etten ve yağdan ari olup kemikleri birbirinden ayrılmamak için her bir mafsalı başka demir tellerle bağlamışlar. Her uzvu gereği gibi seyir ve temaşa olunur. Bütün kuşlar da öyle. Ve bir çok erkek, kadın ve çocuktan insanlar var, her uzvu seyrolunur. Etləri, yağları, damarları ve sinirleri dahi görünsün için, balmumundan her uzvu mücessem tasvir etmişler. Bir de temaşa olunur ve talebelere ders vaktinde gösterirler. Damarların, sinirlerin renklerini benzetmişler. Bu türlü işlerde dikkat ve ihtimamlarına söz yoktur. Ve bir dairesi daha Tabibhanedir. Anın dahi mahsus müderrisi var. Bahçe, ana teslim olunmuş.

Devâhaneyi vardık. Müteaddit odaları hep hücrelere bölmüşler. Şişeler ile türlü ilaçları toplamışlar. Öyle ki dünyada mevcut olandan bir şey hariç kalmamak üzere. Nice deniz ve kara acaibinden taşlar, ağaçlar ve miller ve madenler toplamışlar ki saymak kabil değildir.

Geldik bahçeye. Gezûp dolaştıkta, tıp kitaplarında adı geçen ve yazılı ne kadar nebat var ise toplamakta o mertebe ihtimam etmişler ki Acem ve Özbek diyarında hasıl olan nebatlardan getirüp dikmişler. (Ve Hindi'den ve Çin'den bilhassa Yeni Dünya'dan ol kadar ağaç çiçek ve nebatlar getürmüşler ki sayısı belli olmayan garip ve acayib görülmedik ağaç, çiçek ve nebatlar gördük ki görmeyenlere tarif ve tavsif ile ifade mümkün değildir.)

Paris şehrinin havası soğuk olmağla Yeni Dünya nebatlarının terbiyesine uygun

olmadığından limonluk gibi kışlıklar yapup dört tarafını camla çevirmişler. Bunların altları boş olup ocaklar yapmışlar, şiddetli kışda Yeni Dünya havasına muadil olacak kadar ateş yakmağla hamam gibi altından ısıtırlar ve havası ılık olsun diye bakır döşeyip anınla ısıtırlar. İstediklerini elde etmek için bu mertebede dikkat ederler.

Bundan başka, nice saraylar ve kiliseler ve kitaphaneler seyir ve temâşâ olundu ki saymakla bitmez.

Paris şehri, aslında İstanbul kadar yoktur. Lakin binaları üçer, dörder kat olup yedi kat yapılmış haneleri dahi çoktur. Her tabakasinda bir kalabalık, çoluk çocuklarıyla otururlar. Sokaklarında halk ziyade çok görünür. Zira avretler daima sokaklarda hâne be hâne gezmektedirler. Asla evlerinde oturmazlar. Erkek ve kadın karışık olmağla şehrin içi ziyade kalabalık görünür. Dükkânlarda oturup alışveriş edenler hep kadınlardır.

Sokakları geniş olup baştan başa dört köşe yontulmuş kaldırım taşı ile döşenmiştir. Hanelerinin çoğu kârgir binadır. Sağlam yapılmış, hoş görünüşlüdürler.

Şehrin ortasından Sen Nehri geçip üç ada hâsıl olmuştur. Şehrin ortasında kalup köprü ile bir taraftan öbür tarafa geçilir.

Bu şehirde ölmüş olan Koca Kral bir müneccimhâne bina etmiş ve Kasin adında bir üstad-ı kâmil için de bir rasatgâh yapmış bir büyük kârgir kule bina ettirmiş. Üç tabakadır ve her tabakasinda müteaddit odalar var ki yıldızları gözleyecek rasat âletleri ile dopdolu. Cerri eskal sanayiine müteallik hıce âletler havasızlığı ve havayı tecrübe için âletler, suları yokuş yukarı çıkarmak için nice âletler ve dahi türlü garip sanatlara müteallik hesapsız âletler var ki sayılır gibi değil.

Heyet ve hendese âletleri sayısız idi ve çelik kürsüler üzerinde küreler var idi ki her birinin içine üç adam oturmak kaabil idi. Ve daha nice görülmedik yıldızlara müteallik aletler seyir ve temaşa eyledük ki yıldızlar ilminden biraz haberi olan adam bu âletler ile kısa zamanda üstad olabilir.

Bu arada ay tutulması ve güneş tutulması bilmek için bir âlet icat etmişler. Birkaç daireden yapıli ve etrafına rakamlar yazılmış, ay ve güneş de işaret olunmuş. Daireler döndürüldükçe saat akrebi gibi bir mil var, ucu akçe gibi yuvarlak, kâh güneşe kâh aya uzanır.

Yine güneş dahi böyledir. gezegenleri seyr için durbin peydâ etmişler. Şöyle ki: Âyinesi, berber âyinesinden büyük, tenekeden kubur etmişler, kuyu tulumbası gibi olmuş. Uzunluğu elli ziradan fazla. Ve bir gemi serenini dikine oturdup başına makara şeklinde bir tekerlek koyup bir âlet asmışlar. Ol âletin bir ucunu durbine sağlam bağlayup bir ucuna dahi kurşunlar ve demirler asmışlar. Cerri eskal sanatı üzere bir adam o durbinin ucunu alçağa, yükseğe, öne, arkaya, sağa, sola çevirebilir.

Biz dahi ol durbin ile Ay'a baktık. Gayet büyük görünürdü. Durbine sığmaz idi ve hepsi bize öyle göründü ki içi sünger gibi bir ekmek somunu ortasından kessek nasıl görünürse öyle bir hâli vardı. Güya, Ay'da çukurlar ve tümsekler olup çukur yerler gölge olmağla mavi renkte görünür, zemini ise beyaz ve berrak gönünürdü.

AÇIKLAMALAR

XVIII. yüzyıla kadar içine kapanık yaşayan Osmanlı İmparatorluğuna yeniliğe açık bir padişah olan 3. Ahmet ile sadrazamı Damat İbrahim Paşa döneminde (1718-1730) Batı ile ilişkiler gelişti.

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, aralarında oğlu Said Efendi'nin de bulunduğu kırk kadar maiyetiyle Ekim 1720 başlarında gemiyle kırk altı gün sonra Fransa'ya ulaştılar. Heyet Paris'te oldukça parlak bir törenle karşılanır. Halkın büyük ilgisini çeken Yirmisekiz Mehmet Çelebi, Kral'a 3. Ahmet'in mektubunu ve getirdiği değerli armağanları verir.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi; sarayları, kaleleri, operayı, hayvanat ve botanik bahçelerini, ayna fabrikasını ve matbaayı inceler. Bir yıl sonra ülkesine dönen Mehmet Çelebi, sefaretnamesini padişah ve sadrazama sunar.

Ahmet Hamdi Tanpınar, hiçbir kitabın Batılılaşma tarihimizde bu küçük Sefaretname kadar önemli yer tutmadığı düşüncesindedir. Yirmisekiz Mehmet Çelebi, gördüklerini âdeta yeni bir dünya keşfetmiş gibi aktarır bizlere. Okulları, hastaneleri, rasathaneyi, anatomi yerlerini, limanları ve hiç bilinmeyen eğlence yerlerini anlatır.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi, edebî eserlerin yazıldıkları dönemi yansıtan tarihi belge olduklarını kanıtlamıştır yazdığı benzersiz "Fransa Sefaretnamesi" adlı eseriyle.

Yazıldıkları dönem hakkında bize çeşitli konularda bilgiler veren tarihî belge niteliği taşıyan başka eserler de olduğunu biliyor musunuz? Araştırınız.

Milletler uzun tarihleri boyunca edebiyatla ilgili sayısız eserler meydana getirirler. Edebiyat bir milletin hayat damarıdır. Edebiyat eserleri olmayan milletler uygarlaşamaz, tarih sahnesinden silinirler.

İşte edebiyat tarihi, bir ulusun yüzyıllarca meydana getirdiği edebî eserleri inceleyerek geçirdiği dönemleri kronolojik bir sıra içinde inceleyen bilim dalıdır.

Edebiyat tarihi, edebî eserlerle o eserleri yaratanları sosyal çevresi ile beraber inceler. Böylece geçmiş dönemlerde yaşayan atalarımızın duygu, düşünce ve sanat anlayışları hakkında bize bilgi aktarır. Bu konuda edebiyat tarihçisi Agâh Sırrı Levent, günümüz edebiyat tarihçisinin görevini şöyle anlatır: "Bugün gittikçe zenginleşen kültür dünyasında edebiyatın ufku genişlemiş, edebiyat tarihi de ağır görevler yüklenmiştir. Çağdaş edebiyat tarihçisi, şairleri unutulmaktan kurtarmak ya da eski zevkleri hikâye etmek için eserini yazmıyor. Sadece bilgi vermeyi de yeterli bulmuyor; incelemek, araştırmak, derinlere inmek, insanlığın gidişini, tarihini yazdığı ulusun dünya anlayışını kavrayıcı bir genişlikte yansıtmak istiyor. Edebiyat tarihi bunu yaptığı oranda görevini yapmış sayılır."

Bir başka deyişle edebiyat tarihi bir toplumun edebiyatının işlediği yolu ve geçirdiği dönemleri anlatan, edebiyat hayatını bütün olarak değerlendiren bir bilim dalıdır.

Edebiyat tarihi aracılığıyla değişik çağlardaki kültür birikimimizi tanırız.

Toplumların düşünce yapılarını, dünya görüşlerini öğreniriz. Bütün bu bilgiler bir edebiyat eserinin değerlendirilmesinde bize yol gösterir.

Edebiyat tarihini bir kez de siz tanımlayınız.

Ülkemizde Batılı anlamda edebiyat tarihi çalışmaları Tanzimat döneminde başlar. Bu alandaki ilk kapsamlı çalışma Fuad Köprülü'nün 1928 yılında yayımladığı Edebiyat Tarihi adlı eserdir. Ayrıca Ahmet Hamdi Tanpınar, Agâh Sırrı Levent, Nihat Sami Banarlı, Mustafa Nihat Özön, Vasfi Mahir Kocatürk, Ahmet Oktay, Şükran Kurdakul, İnci Enginun bu konuda önemli araştırmalar yapmışlardır.

Tarihin geçmiş dönemlerdeki olayları, savaşları, uygarlıkları belgelere dayanarak, yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalı olduğunu biliyorsunuz. Edebiyat tarihi de geçmiş dönemlerde yazılmış eserleri inceler, sonuçlar çıkarır. Ancak tarihin incelediği olay sona ermiştir. Edebiyat tarihinin incelediği eserin etkisi sanatın çağlara meydan okuyan gücü ile hâlâ sürmektedir.

Bir başka deyişle edebiyat tarihi ulusumuzun başlangıcından günümüze kadar üretilen edebî eserleri tarihsel gelişim çizgisi içerisinde incelerken o dönemin kültür ve sanat anlayışına bağlı kalır. Kişisel zevk ve heyecanını bir ölçüt olarak ele almaz. Örnek vermek gerekirse Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Fahim Bey ve Biz" adlı romanının kahramanı Fahim Bey'i incelerken Cumhuriyet döneminin sanat anlayışı her zaman göz önünde bulundurulması gerekir.

Tarih ve edebiyat tarihi arasındaki farkı belirtiniz.

TÜRK EDEBİYATI TARİHİ NASIL HAZIRLANABİLİR?

Edebiyat tarihi bir bakıma hem bilimdir hem de sanatla ilgilidir. Bilimdir, çünkü edebiyat ve tarih belgelerini toplayıp değerlendirerek onlardan özgün bir sentez meydana getirir. Sanatla ilgilidir, çünkü edebiyat metinleri üzerinde çalışır. Ancak bilim olarak pozitif bilimler gibi gözleme ve deneye dayanmaz. Öğretici bir nitelik taşıdığı için de sanat eseri değildir.

Edebiyat tarihinin görevlerinden biri, edebiyat türlerinin gelişimini göstermektir. Bundan ötürüdür ki çeşitli türlerin doğuşunu, hangi etkenlerle nasıl geliştiğini, bu gelişmelerin nasıl bir yol izlediğini, dil ve teknikteki özelliğini belirtmek edebiyat ta-rihinde başlıca eksen olmalıdır.

Edebiyat tarihi çok geniş bir alanı kapsar. Yalnız edebiyat çerçevesi içinde kalan bir edebiyat tarihçisinin çalışmaları kısır kalmaya mahkûmdur. Tarih, filoloji, felsefe, bibliyografya, güzel sanatların bütün dalları, onun ilgi alanı içindedir. Gerçi edebiyat tarihi, bir kültür tarihi değildir. Ama, uygarlık tarihinin bir parçası olduğuna göre, edebiyat tarihçisi bunların hiçbirinden uzak kalamaz. Çerçeveyi aşmadan, orantıyı bozmadan bunların hepsinden yararlanacaktır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Bir milletin edebiyatı neyin aynası olabilir?
2. Köktürk Yazıtları bizlere uygarlık tanımındaki yerimiz konusunda, nasıl bir fikir verir? Bir örnekle açıklayınız.
3. Osmanlı Devleti'nde yapılan 1582 Şenliğini okuyup incelediğimizde bu dönemle ilgili ne gibi bilgiler ediniriz?
4. Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin ünlü Sefaretnamesi'nden alınmış "Paris Şehrinde Görülenler" adlı yazısının bize düşündürdükleri nelerdir?
5. Geçmişte kaleme alınmış bir edebiyat eserini incelemek bize neler kazandırır?
6. Bir edebiyat tarihçisi en çok nelerden yararlanmalıdır?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1. Edebiyat tarihinin uygarlık tarihi içindeki yerini açıklayınız.
2. Edebî dönemleri, eserleri ve sanatçıların tarih içindeki yerini öğrenebilmek için neler yaparız?
3. Edebiyat tarihi hangi konuları inceler?
4. Edebî eserlerdeki yapı ve temalar, tarih içinde nasıl gelişir?
5. Edebî eserlerin yazıldıkları dönemi yansıtan bir tarihî belge özelliği taşıdıklarını gösteren bir örnek söyleyiniz.

SERBEST METİNLER

EVLİYA ÇELEBİ VE İMPARATORLUK

İşte Evliya Çelebi’de şimdi bizi daha ziyade saran ve şaşırtan taraf, etrafındaki her şeye kendi ruhunun büyüklüğünü geçirmesini bilen, tarlasının ve oturduğu kasabanın emniyetini ihlal eden haydutları bile bir efsane kahramanı yapan bu dâsitanî halk ruhunu bize olduğu gibi vermesi ve geniş imparatorluğu yer yer, kasaba kasaba onun aydınlığında tanıtmasıdır. İster Sivas ve Konya, Erzurum veya Üsküp gibi şehirlerden, onların bahçelerinin meyvesinden, câmilerinin ve çeşmelerinin kitabesinden, kadınlarının güzelliğinden, tezgâhlarında çalışan işçilerin el ve ilham üstünlüğünden bahsetsin, ister serhat kalelerinin macerasını anlatsın, o her gittiği yere bareberinde bütün bir kalabalığı taşır, onun içindir ki Seyahatnâmesi’nde her şeyden evvel bu vatan ve iman yekpareliği göze çarpar. Ve gene onun içindir ki yer yer bazı halk şiir ve türkülerinde olduğu gibi, hakiki vatan coğrafyasını bize o verir.

Evliya’ya geniş imparatorluk serhaddinde yaptığı seyahatlerinden birinden dönüşünde tesadüf etmek, gördüklerinin hikâyesini ağzından dinlemek isterdim. O kadar çok sevdiği, fakat talihi iktizasî içinde pek az oturabildiği İstanbul’a hemen gelmez ziyaretine gittiği bir ahabap evinde yahut Dördüncü Mehmed zamanının şimdi bizim için, devrin padişah sarayından veya vezir divanından daha mühim görünen, geniş sofalı, havuzlu, musandıralı, duvarlarına âşık sazları asılmış, raflarına uzun kış gecelerinde okunacak Battal Gazi, Arap Zengi yazmaları dizilmiş kahvelerinden birinde, etrafında yeniçeri neferi, sipahi kâtibi, vâlîde kâhyası müntesibi, henüz yetişmekte olan molla, Suriyeli, Iraklı tüccar, Bosnalı beyzade, Anadolu âyan çocuğu, velhasıl, bütün vatani hiçbir nizama tâbi olmadan temsil eden yahut onun atan kalbi, idare eden kafası ve bazen de uyuşmadığı talihi olan İstanbullu çehre, kıyafet ve ırk değişikliğinde olduğu gibi veren bu kalabalık olduğu hâlde, uzak serhat palangalarını, oralarda yaşayan gazilerin hayatını, bu ücra kartal yuvalarında her seher vakti okunan ezanları ve ay ışığında uzak ve meçhul diyarlara yapılan ılgarları anlatırken veya bizzat bulunduğu Oyvar veya Kandiye fethini naklederken onu dinlemek hakikaten lezzetli olacaktı.

Bu kahvelerle Homeros destanında adları geçen, ağır kirişleri ocakta kızaran nezir ve kurbanların yağlı isleriyle kararmış, alçak tavanlı kral sarayları arasında hiç bir fark yoktu. Nasıl o saraylarda her akşam, şehrin kapısında topuklarının tozu ile avlanmış yanık yüzlü “garip”ler, geldikleri memleketlerin şaşırtıcı hususiyetlerini, efsanevi insan veya hayvanlarını, yorgunluk ve zahmeti hâlâ vücutlarında sızlayan maceralarla beraber anlatırlarsa, bu kahvelerde de imparatorluğun dört bucağından gelmiş yolcular, merak ve tecessüsleri, acaip ve kahramancaya olan susuzlukları itibariyle birincilerinden pek az farklı bir dinleyici kalabalığına gördükleri ve geçirdikleri şeyi öyleyecek hikâye ederlerdi.

Ahmet Hamdi TANPINAR

Edebiyat Üzerine Makaleler

EDEBİYAT TARİHİ

Ahmet KABAKLI

Fuat Köprülü'nün tarihçi usulünden ayrılarak daha çok metin incelemelerine bağlı psikolojik bir metodun savunucusu görülen Ali Nihat Tarlan, şunları söylemektedir:

“Edebiyat tarihçisi hangi cemiyetin edebiyat tarihini yazıyorsa, o cemiyetin teessürî hayatına ait malzemeyi bir obje olarak eline alıp asırlar boyunca yürüyüşlerini bize gösterecektir. İlk iş olarak sanatkârın ruhi bina ve teşekkülünün belirtilerini bulmak mecburiyeti vardır. Bu bina, onun biyografisinin psikolojik cephesini inkâr mertebesinde son haddine kadar derinleştirmek ve verdiği edebî mahsulün aydınlığında psikoloji kanunlarına göre ruhî portresini resmetmekle meydana gelir.” Ahmet Hamdi Tanpınar ise edebiyat tarihinde estetikçi bir metodun temsilcisidir.

Edebiyat tarihinin asıl konusu eserler ve kişilerdir. Fakat, bir edibin yetişmesi ve bir eserin yazılması, tesadüfle olmaz. Edebî eser, bir toplumdaki çeşitli olayları yansıtan aynalar gibidir.

Belirli zamanlarda, millet hayatına tesir eden maddi ve manevi olaylar vardır. Vatan değişmesi, göçler, din, estetik, iktisadi, siyasi, teknik olaylar, toplumda olduğu gibi, onun edebiyatı üzerinde de izler bırakırlar.

Mesela; İslâmlık öncesi çok tanrılı devirdeki Türk edebiyatı ürünlerinin İslâmlığı benimsedikten sonra yazılmış eserlerimizden önemli bir şekilde farklı olması, dinin edebiyat üzerindeki etkisine canlı misaldir.

Şair ve yazarlarımızın İran edebiyatını tanıdıktan sonra bambaşka şekil ve öz taşıyan bir **Divan Edebiyatı** meydana getirdiler. Bu olay estetik değişmesinin edebiyat üstündeki tesirini gösterir.

Ahmet KABAKLI
Türk Edebiyat Tarihi

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Dede Korkut hikâyeleri türlü yönlerden önem taşır. Bu destanlar Türk ruhundan çıkmış, Türk'ün öz benliğini yansıtan eserlerdir. Bunlar, kendilerine yurt edindikleri topraklar üzerinde boy atmışlardır. Çerçeveleri savaşçıl olmakla birlikte, bunlarda yankılanan asıl öz, yüksek bir ahlaka dayanmaktadır. Soy sop içinde, aile içinde kök salmış bir ahlak, sağlam bir karakter, doğruluk, sözünün eri olma, gerektiği zaman kendini ortaya atma ve hiçbir sakıncayı düşünmeden kendini verme, kısacası insan olma, bu hikâyelerin her yerinde onun en belli çizgisidir. Ana sevgisi; eş sevgisi; yavuklunun bütün engellere, zamana karşı direnip süren, sönmeyen bağlılığı; oğul, baba, kardeş sevgisi, tek tek bütün hikâyelerin kök temleri olarak görülmektedir. Savaşta gözünü budaktan sakınmayan, tek başlarına yağlıların, devlerin, hatta Azrail'in karşısına çıkan erkek kahramanlar, eşlerinin, çocuklarının, aradaşlarının yanında uysal ve uslu kocalar, babalar ve arkadaşlardır. Kadınlar ve kızlar da bir sıkılcım zamanında, erkeklerin yanında bir silah arkadaşı olarak meydana çıkarlar. Doğunun halk edebiyatı, özellikle hikâyeleri içinde, az veya çok ana tekerleğin yöresinde döndüğü bir dingil olan şehvet ve kösnüklük bu hikâyelerde hiç görülmez. Kadın tipleri cici bici, tembel saray güzelleri değil, başı yukarıda, kendisini yenemeyen erkeği eş olarak kabul etmeyen, cüretli, sırası gelince üzerine düşen, kendisini bekleyen fedakârlık için tetikte, yüreklerinde bir kale gücü taşıyan varlıklardır.

Türk edebiyatının, Doğu edebiyatının taklitlerini veren öteki halk hikâyeleri yanında bunlar türlü bakımdan eşsizdirler. Dede Korkut'ta başka edebiyatlardan alınma bir yer yoktur. Konusu İran veya Arap edebiyatından alınmış ya da doğrudan Türklerin kendi ürünlerinde başka hikâyelerin yükü olan doğunun görkü denen, saraylara, zenginliklere, değerli taşlara, bunların göz alıcı parıltılarına Dede Korkut'ta yer verilmemiştir. Gök kubbenin altında, çayırlar, çimenler, sulak yerler ortasında "sakallı bozaç turgaylar" dinleyerek, akı, karalı, kızılı çadırların kümelenildiği hür tabiatta yaşar yaşayanlar...

Bir sanatçının sadeliği, gerçekliği ile süsten, yapmacıktan arınmış bir dille, olanı olduğu gibi anlatan bu destanlarda anlatma sanatı doruğuna yükselmiştir. Bu gerçekçi anlatıştır ki okuyucuyu sarmaktadır. Kitap hiçbir güçlük çıkarmadan kendini kolayca teslim etmektedir. Bu hikâyelerde, inceden inceye özenilmiş tasvirler, ayrıntılara inen tahliller yoktur. Kaygısız bir psikoloji var bunlarda. Çoğu, kahramanların niteliklerini, kimliklerini sayarken olduğu gibi, kalıp hâlinde, eklentisiz, yamasız tasvirler gözümüzü alıyor. Bu bakımdan, bugünün, konuları ve kahramanları üzerinde inceden inceye duran, iplikleri birbirine karıştığı için okuyucunun bir türlü ucunu bulup da içinden çıkamadığı ya da çıkıncaya dek ölüp bittiği kimi kitaplar soyundan değildir Dede Korkut. Bu bakımdan dinlendiricidir.

Orhan Şaik GÖKYAY

Türk Dili

2. TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERE AYRILMASINDAKİ ÖLÇÜTLER

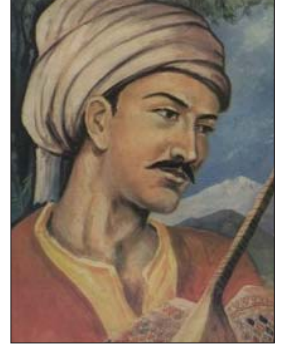

HAZIRLIK

Türk tarihinin dönüm noktalarını göz önünde bulundurarak Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki etkili olayların neler olabileceğini araştırınız.

1. Ala gözlerini sevdiğim dilber
Şu gelip geçtiğin yollar öğünsün
Kadir Mevlâm seni öğmüş yaratmış
Kısmeti olduğun kullar öğünsün

Huri melek var mı senin soyunda
Ahu zarım kaldı uzun boyunda
Kadir gecesinde bayram ayında
Üstüne gölge olan dallar öğünsün

Karacaoğlan

Karacaoğlan
Şiirler

2. Severiz gördüğümüz âfeti dilber diyerek
Başlarınız nâle vü feryâda sitemgar diyerek

Nailî KADİM
Gazel

3. Ne güzel geçti bütün yaz,
Geceler küçük bahçede...
Sen zambaklar kadar beyaz
Ve ürkek bir düşüncede,
Sanki mehtaplı gecede,
Hülyan, eşiği açılmaz
Bir saray olmuştu bize,
Hapsolmuş gibiydim bense,
Bir çözülmüş bilmedede.
Ne güzel geçti bütün yaz,
Geceler küçük bahçede

Ahmet Hamdi TANPINAR

Ahmet Hamdi TANPINAR
Bütün Yaz

Biri halk şiirinin unutulmaz ustası, diğeri kusursuz gazelleri ile divan şiirinin en seçkin şairlerinden, sonuncusu da Cumhuriyet döneminin en özgün yazarlarından üç şiir örneğinde de şairler sevdiklerini dile getiriyorlar. Okuduğumuz üç örnekten de farklı tatlar alıyoruz.

Şiirleri önce bir kez de sesli olarak okur musunuz?

Karacaoğlan, 17. yüzyılda Toroslarda Türkmen aşiretleri arasında yaşamış ünlü bir halk şairimizdir. Halk şiirimizde şiirler dörtlük nazım birimiyle sazla ve hece ölçüsüyle söylenirdi. Sözler son derece anlaşılır ve yalındı. Karacaoğlan'ın şiirlerini, okuduğumuzda saydığımız bu özellikleri görüyoruz.

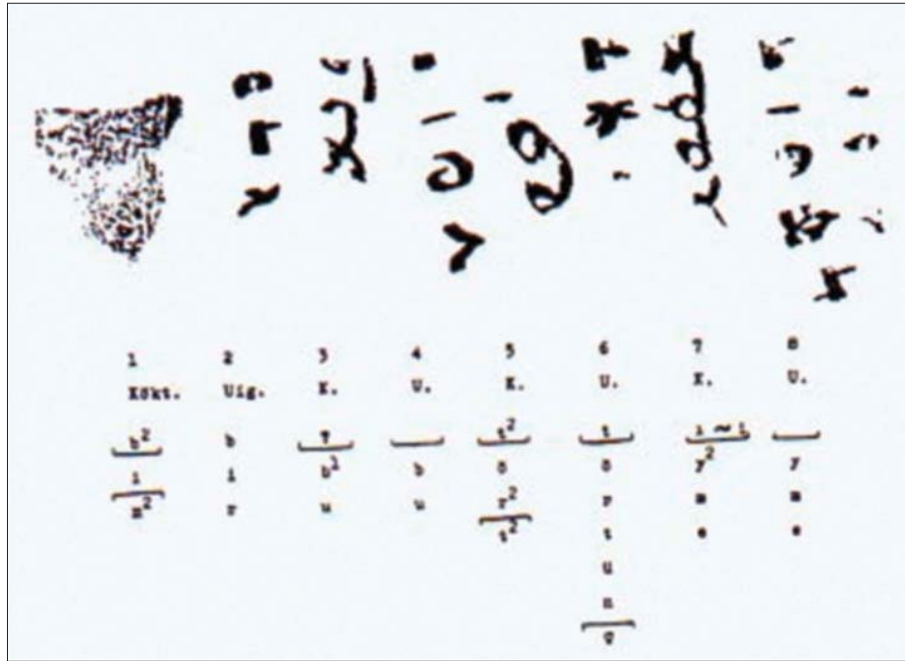
Zarif ve ahenkli şiirleriyle ünlenmiş Nailî Kadim, İstanbul doğumlu önemli bir divan şairidir. Şiirlerini aruz ölçüsüyle kaleme almıştır.

Cumhuriyet dönemini yansıtan şairimiz Ahmet Hamdi Tanpınar ise belirli bir nazım birimine uymayan serbest biçimde duygularını dile getirmiş şiirinde.

Bir dili kullanan insanların edebiyat ürünlerini neden, hangi değerlendirmelere göre belli dönemlere ayırıyoruz?

Türk dilinin günümüze kalan en eski ve değerli belgeleri 720-735 yıllarında yazılan "Orhun Abideleri" adıyla da bilinen "Göktürk Yazıtları"dır.

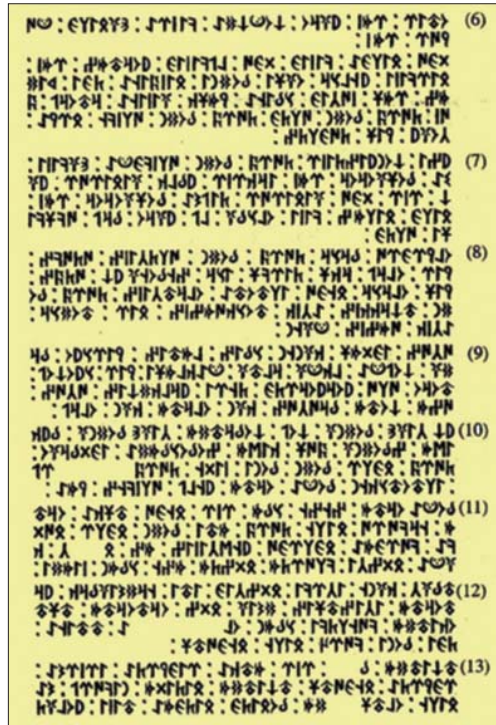
Çift harfli Göktürk - Uygur abece örneği

KÜL TİĞİN YAZITI

Ondan sonra küçük kardeşler kağan olmuş. Küçük kardeş ağabeyi gibi yaratılmadığından, oğlu babası gibi yaratılmadığından, bilgisiz kağanlar tahta oturmuş, kötü kağanlar tahta oturmuş. Buyrukları da yine bilgisiz, kötü imiş.

Çin hududuna asil erkek çocuğun köle oldu, temiz kız çocuğun cariye oldu. Türk beyleri Türk adını bıraktı. Çin beylerinin Çince adlarını alarak Çin kağanına tabi oldular, elli yıl işlerini güçlerini ona verdiler. Türk avam halkı şöyle demiş: “İlli budundum, ilim şimdi hani? Kime il kazanacağım? Kağanlı budundum, kağanım hani? Hangi kağana işimi gücümü vereceğim?” dermiş. Böyle deyip Çin kağanına düşman olmuş.

Günümüze kalan bu en eski belgeler üzerinde yapılan araştırmalar, Türk dilinin eski ve zengin bir dil olduğunu göstermektedir.

AÇIKLAMALAR

Türkler, Orta Asya'nın kuzeybatısında tarih sahnesine çıktılar. Aral Gölü ile Hazar Denizi'nin arasındaki ana yurtlarında kendilerine özgü bir hayat ve kültür oluşturdular. Daha sonra bütün Orta Asya'ya yayılarak büyük devletler kurdular. Coğrafi çevrede meydana gelen kuraklık gibi nedenler büyük Türk topluluklarını göç etmeye zorladı. Özellikle Batı'ya yönelen Türkler oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldılar.

Türk dili geniş bir coğrafyaya yayılırken bazı değişiklikler de geçirdi. Ses, yapı ve söz dizimi açısından farklılık gösteren çeşitli lehçelere ayrıldı. Böylece Türk edebiyatı da Türk dilinin gelişmesine paralel olarak gelişip zenginleşti.

Göçler sonucu yeni yerleşim yerlerinde yeni kültürlerle karşılaşıldı. Bu da Türk kültürünün farklılaşmasına neden oldu.

Uygurlara gelinceye kadar Türk kültürü yabancı etkilerden uzak, kendine özgü bir çizgide büyüyüp gelişmişti. Neredeyse bütün edebî eserlerde, Türk kavimlerinin yaşayışları, âdetleri, ortak duyguları ifade edilmiştir. Destanlara, savlara baktığımızda eski Türk insanının inanışlarını, hayata ve dünyaya bakış tarzını buluruz.

Uygurlar döneminde ise Budizm ve Manihaizm dinlerinin etkisi varsa da millilik büyük ölçüde korunmuştur.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk kültürü de İslam kültür ve uygarlığının etkisi altına girdi. İslamiyet'in kuralları toplumun bütün kurumlarının ve insanların yaşam biçimlerinin farklılaşmasını sağladı. İslam kültürü sadece toplum yaşamını değil, Türk dilini ve edebiyatını derinden etkiledi. Türk diline Arapça ve Farsçadan alınan çok sayıda, sözcük girdi. Arap ve İran edebiyatları örnek alındı.

Ali Şir Nevâî'nin gazelinde olduğu gibi:

Bahar boldı vü gül meyli kılmadı könglim

Açıldı gonca ve lîkin açılmadı könglim

Yüzüing hayâlî bile valih irdi andak kim

Bahâr kelgen ü kitkenni bilmedi könglim

Yüzüing nezâresinde mahv-i mest idi yâni

Ki gül çağıda zamânî ayrılmadı könglim

Zamâne gülbünü de gonca dekdür il köngli

Olarga şükr ile bârî katılmadı könglim.

Kültür farklılaşması, Tanzimat döneminde Batı'ya yönelmekle birlikte değişik bir boyut kazandı. Sonuçta toplum yapısında ve Türk kültüründe değişimler başladı. Bu değişimler edebiyatın da yenileşmesine yolaçtı.

Türkler, İslamiyet'i benimsemekle yetinmemişler, İslam kültürünün yayılmasında da büyük rol üstlenmişlerdir.

Benimsedikleri yeni dinlere bağlı olarak Türkler kullandıkları alfabeleri de değiştirdiler. Budizm ve Manihaizmin kabullenildiği Uygurlar döneminde Göktürk alfabesi terk edilerek Uygur alfabesi kullanılmaya başlandı.

İslamiyet'in kabulünden sonra da Arap alfabesi temel alınarak yeni bir alfabe benimsendi.

Cumhuriyet döneminde ise Latin alfabesi örnek alınarak yeni Türk alfabesine geçildi.

Bütün bu etkilenmelere karşın Türkçemiz gücünü yüzyıllar boyu nasıl sürdürebilmiştir? Bu konudaki düşüncelerinizi yazarak belirtiniz.

ATEŞTEN GÖMLEK

Yanında giden adam bir kuru hıçkırıkla cevap veriyor:

– Bizim kaptan vuruldu.

... Hepimiz mütemadiyen uçarak gidiyoruz.

Nihayet onu tozlu yol üzerinde bir ağacın altında uzanmış bulduk. Çenesinin, yanaklarının çukurlarıyla hâlâ genç yüzü mütebessim, kalbini delen kurşunla yatıyor. Hepimiz ona koşuyoruz. En evvel Ayşe yetişiyor, bir çocuk gibi onu kaldırıyor:

– Rıfkı Bey, Rıfkı Bey!

Göğsünü çözüyor. Allahım, o manzarayı hiç unutmayacağım. Ceketinin altında gömlek yok, ucu yırtık bir yün kuşak pantolonunu tutuyor. Beyaz, ince vücudu, solundaki ölüm yarasıyla nasıl garip görünüyor.

Ona söğüt dallarından bir sedye yaptık. Onu Ayşe ile beraber büyük bir dikkatle söğüt dallarının üstüne yatırdık, yanında hepimiz ağlayarak gidiyoruz.

Bütün gece terasta yatan ölünün etrafında Ayşe dolaştı. Artık kuvvetimiz o sırada yardım almadan uzun müddet kalamazdı. İhsan, Ayşe ile beni götürmeye karar verdi. Ayşe asi ve kati idi. Ahmet Rıfkı'yı gömmeden gitmeyeceğini söyledi. İhsan, Ahmet Rıfkı'nın adamları ve kendi iki süvarisi ile bir baskın ihtimaline karşı sabaha kadar nöbet bekledi. Sabahleyin köyün imamıyla küçük cemaat onu mezarlığa götürürken Ayşe, söğütlerin altında bir çocuk gibi hıçkırıyordu. Bu ıssız Anadolu mezarlıklarında ne kadar sevgili bıraktık geçtik.

Mezarlıktan döndüğüm zaman hareket hazırlığı yaptık. Hastalar doktora bırakılıyor, fazla araba ile arkamızdan hemen nakilleri için emir veriliyordu.

Halide Edip ADIVAR

AÇIKLAMALAR

Halide Edip Adıvar'ın edebiyatımızda Kurtuluş Savaşı üzerine yazılan romanların ilki olan ünlü romanı Ateşten Gömlek'te İzmir'in işgalinde kocası ve çocuğu öldürülen Ayşe, İstanbul'a akrabası Peyami'nin yanına gider. Millî heyecan içinde çalkalanan İstanbul'da protesto mitingleri yapılmaktadır. Ayşe, Peyami ve Binbaşı İhsan, Kuvayı Millîyeye katılmak üzere Anadolu'ya geçerler. Peyami ile İhsan hastabakıcılık yapan Hemşire Ayşe'yi içten içe sevmeye başlamışlardır. Bu aşk, her ikisine de bir "ateşten gömlek" olmuştur. Savaşta İhsan ile Hemşire Ayşe ve Peyami ölümler.

İşte "Ateşten Gömlek" romanında işgale uğrayan bir ülke ve savaş gibi çok önemli toplumsal olay Halide Edip Adıvar tarafından bir edebiyat eserine dönüştürülmüştür. Çünkü toplumsal olaylarla edebî eserler arasında tarih boyunca süren bir ilişki vardır. Yazarlar toplumsal konuları eserlerinde işleyerek daha sonraki kuşakların da bilgilenmesini sağlarlar.

Türk milletinin ölüm kalım mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen başka romanlar olup olmadığını araştırınız?

Yaşar Nabi

ABDÜLHAK ŞİNASI HİSAR ÜZERİNE

Marcel Proust gibi bütün ömrünü kendini dinlemek ve geçmiş zamanlarını yeniden yaşamakla geçirmiş bir sanatçının eseri ile kişiliği arasında ihmal edemeyeceğimiz sıkı bir bağ olduğu da inkâr edilemez.

Abdülhak Şinasi de böylesi yazarlardandır. Ondan söz açarken Proust örneğini hatırlamış olmam da gelişigüzel değildir. Bu iki sanatçı arasında çok büyük bir ruh yakınlığı bir zevk benzerliği yaşayışlarında olduğu kadar sanat anlayışlarında da dikkate değer bir paralellik göze çarpar. Abdülhak Şinasi Hisar'ın Proust'a hayranlığı da bundan ileri gelmemiş midir?

Yaşar Nabi

AÇIKLAMALAR

Yaşama, dünyaya bakış tarzı ile edebiyat ve sanat arasında her dönem çok kuvvetli ilişkiler vardır. Okuduğumuz kitaplar, izlediğimiz oyunlar, filmler kısaca sanat ve edebiyat bizim yaşama tarzımızı da belirler çoğu zaman. Okuduğumuz kısa metinde de Abdülhak Şinasi Hisar ile Marcel Proust arasındaki benzerliği görebiliyoruz. İki romancı da eserlerinde geçmiş zamanı büyülü bir anlatımla yansıtmışlar ve yaşamlarını yalnız geçirmişlerdir.

Tarih içinde Türk toplumunun farklı coğrafyalarda karşılaştığı farklı kültür ve uygarlıklar, edebiyat ile düşünce dünyamızı derinden etkilemiştir. Bu nedenle Türk edebiyatını çeşitli dönemlere ayırarak incelemek gerekir.

Tarihi gelişimi içinde edebiyatımızı üç ana döneme ayırabiliriz:

A. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı

Orta Asya coğrafyasında başlangıcı kesin tarihlerle belirlenemeyen ve 10.yüzyıla kadar süren dönemdir. Bu dönem edebiyatı iki koldan gelişmiştir:

1. *Sözlü edebiyat*: Sözlü olarak yayılan ürünlerin oluşturduğu edebiyattır. Çeşitli Türk boylarında şaman, baksı, kam, oyun adı verilen sanatçılar tarafından kopuz eşliğinde söylenen koşuklar, ölen bir kişinin ardından söylenen ağıtlar, destanlar, atasözleri vb. sözlü edebiyatın ürünleri arasındadır.

2. *Yazılı edebiyat*: Yazıya aktarılan ürünlerin oluşturduğu edebiyattır. Edebî değer taşıyan ilk yazılı metinler 8. yüzyılda oluşturulan Göktürlere ait Göktürk Yazıtları'dır.

B. İslami Dönem Türk Edebiyatı

10. yüzyılın ikinci yarısından 9. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu dönemde edebî eserlerde İslam dininin etkisi görülür. İslami Dönem Türk Edebiyatı iki koldan gelişme göstermiştir:

1. Klasik Türk Edebiyatı
2. Halk Edebiyatı
 - a. Anonim halk edebiyatı
 - b. Dinî - Tasavvufî halk edebiyatı
 - c. Âşık tarzı halk edebiyatı

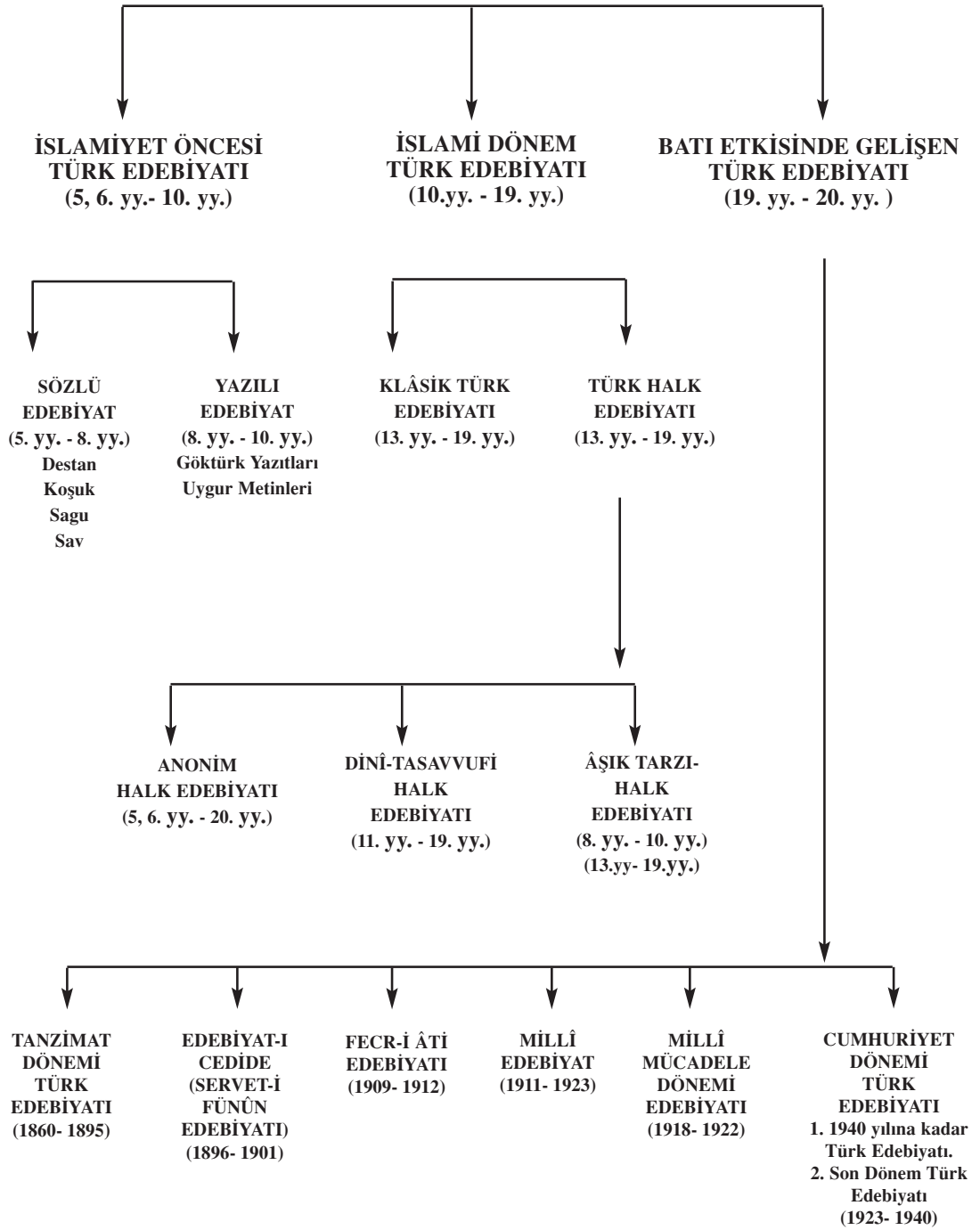
C. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

19. yüzyılın ortalarından itibaren siyasi bir hareket olan Tanzimat'ın ilanıyla başlayan ve günümüze kadar etkisi süren bir dönemdir.

Batı uygarlığının etkisinde gelişen Türk edebiyatını altı bölümde inceliyoruz:

1. Tanzimat Edebiyatı
2. Edebiyat-ı Cedide (Servet-i Fünûn Edebiyatı)
3. Fecr-i Âtî Edebiyatı
4. Millî Edebiyat
5. Millî Mücadele Dönemi Edebiyatı
6. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı:
 - a. 1940 yılına kadar süren Türk Edebiyatı
 - b. Son dönem Türk Edebiyatı.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

ANLAMA YORUMLAMA

1. Farklı uygarlıkların ve tarihî dönemlerin Türk edebiyatı üzerindeki etkilerini örnekler vererek araştırınız.
2. Toplumsal ve kültürel olaylarla edebî eserler arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıklayınız.
3. Yaşama tarzı ile edebiyat ve sanat arasındaki ilişkiyi örneklerden yola çıkarak bulunuz.
4. Türk edebiyatı niçin dönemlere ayrılmıştır?
5. Türk edebiyatının dönemlerini bir şema ile gösteriniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1. Karacaoğlan, Nailî Kadim ve Ahmet Hamdi Tanpınar şiirinin farklı tarihi dönemlerin eserleri olduklarını nasıl anlıyoruz?
2. Türk edebiyatında edebî dönemleri belirleyen farklı düşüncelere örnekler veriniz.
3. Ali Şir Nevâî'nin gazelinin bütünündeki yabancı sözcüklerin çokça kullanılmasının nedenlerini sayınız.
4. Halide Edip Adıvar'n Ateşten Gömlek adlı eserinin hangi toplumsal olayla ilişkisi olduğunu nasıl anlıyoruz? Açıklayınız.
5. Yaşama tarzı, sanat ve edebiyat arasındaki ilişkiyi bir edebiyat eserinden yola çıkarak anlatınız.
6. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasının ana nedenleri sizce nedir?

ÖZET

Edebiyat, düşünce, duygu, olay ve durumları güzel, etkili biçimde anlatan bir söz sanatıdır.

Güzel sanatların bir kolu olan edebiyatın anlatım aracı dildir.

Okuyanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirip zenginleştiren eserlere edebî eser diyoruz. Edebî eserler aracılığıyla kendimizi ve başka insanları tanır; duygu ve düşüncelerimize yön veririz.

Dille birlikte gelişip zenginleşen edebiyat ait olduğu toplumun bir çeşit kültür varlığı aynasıdır. Bu nedenle bir toplumun insanları yaşayışını kültürel zenginliğini edebiyat eserlerinde bulabiliriz her zaman.

Edebiyat eserlerini tarih sırasına göre inceleyip geçirdiği dönemleri gösteren bilim dalına edebiyat tarihi denir. Edebiyat tarihi sadece edebî eserlerin ve onları üretenlerin tarihi değil, bir ulusun kültür ve uygarlık tarihinin de vazgeçilmez, en önemli koludur.

Bir ulusun edebiyatı ile uygarlık tarihi birbirini izler. Çünkü edebiyatla toplumsal olaylar birbirinden ayrılmaz. Edebiyat araştırmalarında tarih felsefe, psikoloji, sosyoloji, sanat tarihi gibi bilim dallarından yararlanılır.

Türk edebiyatında geçmiş çağlardan günümüze değin ortaya konulan eserler İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı, İslamî Dönem Türk Edebiyatı ve Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı olmak üzere üç ana başlık altında incelenir.

TEST I

1. Aşağıdaki tanımlardan hangisi edebiyat sanatına ilişkindir?
 - A) Bir konuyu gereksiz ve boş sözlerle süslü anlatma.
 - B) İnsanı ve toplum hayatını en etkili biçimde söz ve yazıyla anlatma.
 - C) Bir bilim dalıyla ilgili yazı ve eserler bütünü.
 - D) Bir dille oluşturulmuş sözlü ve yazılı ürünlerin tümü.

2. Aşağıdakilerden hangisi edebî eser sayılmaz?
 - A) roman
 - B) şiir
 - C) tiyatro
 - D) tarih

3. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında aşağıdakilerden hangisi **etkili olmaz**?
 - A) Dil anlayışı
 - B) Toplum psikolojisi
 - C) Kültürel farklılaşma
 - D) Dinî hayat

4. Türk edebiyatı hangi dönemde millî kaynaklara yönelmiştir?
 - A) Millî Edebiyat Dönemi
 - B) İslami Devir Türk Edebiyatı
 - C) Divan Edebiyatı
 - D) Tanzimat Dönemi

5. Aşağıdakilerden hangisi “Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı” içinde ele alınamaz?
 - A) Servet-i Fünûn Edebiyatı
 - B) Millî Edebiyat Akımı
 - C) Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı
 - D) Divan Edebiyatı